

WIVI LÖNN, ARKKITEHTI

JOHDANTO

Wivi Lönn (1872-1966) oli ensimmäinen suomalainen oman arkkitehti-toimiston perustanut nainen. Hän opiskeli arkkitehdiksi 1890-luvulla, aikana jolloin naisia hyväksyttiin rakennusalan kouluihin ainoastaan poikkeusluvalla. Lönn oli tuottelias ja innovatiivinen arkkitehti, mutta hänen uraansa ja töihinsä kohdistettu mielenkiinto on jäänyt usein aikakauden miespuolisten mestareiden varjoon. Viime vuosikymmeninä Wivi Lönniä on alettu arvostaa yhä enemmän merkittävänä suomalaisena arkkitehtinä sekä uranuurtajana, joka loi pohjaa koko naisarkkitehtikunnan syntyyn Suomessa. Hänen kunniakseen perustettiin Suomen naisarkkitehtien yhdistys Architecta vuonna 1942 ja hänelle myönnettiin professorin arvo vuonna 1959.

1. LAPSUUS JA NUORUUS TAMPEREELLA

Olivia (Wivi) Mathilda Lönn syntyi 20. toukokuuta 1872. Hänen isänsä, panimomestari Wilhelm Lönn, oli solminut avioliiton pirkkalaisen Mathilda Sirénin kanssa vuonna 1869. Wivi oli perheen toinen lapsi. Vanhimman pojan, Fredrik Wilhelm in eli Villen ja Wivin jälkeen perheeseen syntyi vielä poika Emil Arvid ja tytär Aina Maria. Perhe asui Tampereen Onkiniemessä, oluttehtaan läheisyydessä. Wilhelm Lönnin kuoltua toukokuun 23. päivänä 1888 Mathilda Lönnistä tuli neljän lapsen yksinhuoltaja ja elättäjä. Aluksi perhe asui vuokralla Amurissa, Puutarhakatu 27:ssä. Vuonna 1893 Mathilda Lönn osti talon Puutarhakatu 40:stä ja sai toimeentulonsa huoneita vuokraamalla.

Wivi Lönnin uravalintaan vaikutti hänen äitinsä antama esimerkki voimakkaasta ja itsenäisesti toimeentulonsa palkkatyöllä hankkivasta naisesta. Mathilda Lönn kannusti Wiviä taiteellisen uran luomisessa ja koulutuksen hankkimisessa, mihin hänen sukupolvensa naisille ei juurikaan annettu mahdollisuuksia. Äidin suvun (Sirén; sukua mm. eduskuntatalon suunnitelleelle arkkitehti J.S. Sirénille) puolelta lienevät periytyneet myös taiteelliset ja matemaattiset lahjat. Wivi Lönn on muistellut äidistään: "Minun äidistäni olisi tullut hyvä arkkitehti. Hän oli taiteellinen ja hän osasi tehdä kaiken kauniiksi. Hän oli aina kannustamassa minua uusiin

suorituksiin” (Haastattelu *Yhteishyvä* –lehdessä 1/1962). Äidin kerrotaan avustaneen ujoa ja pidättyvää tytärtään hänen uransa varrella mm. pitämällä harjannostajaispuheita hänen puolestaan. Mathilda Lönn vietti viimeiset 12 elinvuottaan vuoteen omana ja hän kuoli Wivin kodissa Helsingin Kulosaarissa vuonna 1924.

Koulunsa Wivi Lönn aloitti Tampereen kaupungin ylemmässä kansakoulussa syksyllä 1881, ennen siirtymistään juuri perustettuun suomalaiseen tyttökouluun vuonna 1883. Wivi Lönn joutui olemaan sairastelun takia paljon poissa koulusta, minkä johdosta hän jäi luokalle oppikoulun ensimmäisellä ja toisella luokalla. Hän joutui jättämään koulun kesken taloudellisista syistä ennen ylioppilaaksi pääsyään.

Keskikoulun viimeisillä luokilla hän alkoi käyttää Olivia-etunimestään lyhennemuotoa Vivi ja vähän sen jälkeen muotoa Wivi. Hänen oman kertomansa mukaan kutsumanimen alkukirjain muuttui sen vuoksi, että yksinkertaisella v-kirjaimella se olisi lausuttu saksalaisittain ”Fifi”, mitä hän ei itse halunnut. Puhuttelunimen muoto Wivi vakiintui myöhemmin myös hänen arkkitehtina käyttämäkseen nimeksi.

2. RAKENNUSALAN OPISKELU

Sukupuoleen perustuvaa koulutuksellista eriarvoisuutta alkoi murtaa 1800-luvun lopulla naisten lisääntynyt ylioppilaaksi valmistuminen. Naisia alettiin vähitellen hyväksyä miesten joukkoon myös teknisissä kouluissa, tosin erikoisjärjestelyin tai ylimääräisinä oppilaina. Vasta 1900-luvun alkuvuosina naisia alkoi hakeutua arkkitehtuurikoulutukseen samanaikaisesti miesopiskelijoiden kanssa. Ylimääräiset opiskelijat seurasivat opetusta oman valintansa mukaan vain muutamissa aineissa, joten heidän opiskeluaikansa oli lyhyempi kuin vakinaisten (*Arkkitehteja*. Architecta ry:n 40-vuotisjuhlajulkaisu 1982, s.34). Tietävästi ensimmäinen arkkitehdin tutkinnon suorittanut nainen Euroopassa oli suomalainen Signe Hornborg, joka valmistui Suomen polyteknillisestä opistosta (nyk. Teknillinen korkeakoulu) vuonna 1890.

Syksyllä 1892 Wivi Lönn kirjoittautui erityisluvalla oppilaaksi Tampereen Teollisuuskoulun rakennusosastolle. Vuotta aikaisemmin oli teollisuuskoulujen toimintajärjestykseen tehty muutos, joka antoi naisille mahdollisuuden päästä oppilaiksi, ei kuitenkaan vakinaisiksi. Lönn opiskeli teollisuuskoulussa yhden lukuvuoden, ainoana naisena 13 miespuolisen oppilaan kanssa. Opinnoissaan hän menestyi loistavasti. Hän oli rakennusosasto 1:n paras oppilas. Lönn kertoi itse opiskelustaan

seuraavasti: ”Miten tulinkaan menneeksi teollisuuskouluun? Minulla oli rakentaminen verissä, se veti minua. Kyllähän ne ihmiset ihmettelivät. Sen ajan käsitykset olivat vähän erilaiset kuin nykyään. Ei sopinut, että tyttö oli samassa luokassa poikien kanssa. Niinpä opettajat olivatkin antamassa minulle yksityisopetusta. Sain kaikki kokeeni suorittaa yksin opettajien huoneessa” (haastattelu *Kaunis Koti* –lehdessä 6 / 1963).

Ensimmäiset Suomen polyteknilliseen opistoon kirjoittautuneet naiset olivat taiteellisesti suuntautuneita. Taiteen opiskelu oli Suomessa alusta asti naisille avoin ja ensimmäiset opiston naisoppilaista olivat juuri taideopiskelijoita (Lyytikäinen 1996, s.157). Wivi Lönn opiskeli opistossa ylimääräisenä oppilaana kolmen lukuvuoden ajan. 1800-luvun lopun Suomessa arkkitehtuurin käsitettä itsenäisenä taidemuotona alettiin voimakkaasti korostaa, mikä voi osaltaan selittää myös naisten kiinnostusta alaa kohtaan. Wivi Lönnin aloittaessa opiskelunsa vuonna 1895 Suomessa oli valmistunut kolme naisarkkitehtia. Hänen naispuolisia opiskelutovereitaan olivat Bertha Enwald ja Albertina Östman. Lönnin kanssaoiskelijoina olivat myös 1900-luvun alun suomalaisen arkkitehtuurin suuria nimiä, kuten Herman Gesellius, Armas Lindgren ja Eliel Saarinen. Opiskeluaikanaan Wivi Lönn harjoitteli Onni Tarjanteen ja Lars Sonckin toimistoissa. Hän valmistui arkkitehdiksi vuonna 1896.

3. TYÖ ARKKITEHTINA

Koulutuksellisen tasa-arvoisuuden rakentuminen vähitellen 1900-luvun alun Suomessa ei riittänyt murtamaan miesten monopoliasemaa valtion ja kuntien viranhallinnassa. Suurin osa naisarkkitehteista työskenteli joko valtion rakennushallinnon anonyymeissä suunnittelutehtävissä tai miestensä johtamissa arkkitehtitoimistoissa. Wivi Lönn saavutti ammattuurallaan itsenäisen ja arvostetun arkkitehdin aseman, joka jäi pitkäksi aikaa poikkeukselliseksi saavutukseksi naiselle ammattikunnassa. Hän eli elämänsä naimattomana ja lapsettomana, mikä mahdollisti hänen täydellisen omistautumisensa työtehtäviin. On vaikea kuvitella, miten hän olisi voinut yhdistää arkkitehdin uran ja äitiyden velvoitteet aikana, jolloin tällainen naisten kaksoisrooli koettiin vieraaksi ja miltei sopimattomaksi. Naisasiayhdistyksetkään eivät ajaneet asiaa naisten kaksoisroolimallin edistämiseksi.

Wivi Lönnin työura voidaan jakaa kolmeen päävaiheeseen, eli varhaiskauteen kotikaupungissa Tampereella vuosina 1898-1911, Jyväskylän aikaan vuosina 1911-1918 sekä 1930-luvulle jatkuneeseen

Helsingin kauteen, jonka jälkeen hän jätti arkkitehdin tehtävät lähes kokonaan.

Valmistuttuaan Polyteknillisestä opistosta Lönn työskenteli opettajansa Gustaf Nyströmin toimistossa. Hän sai tuolloin kotikaupungiltaan Tampereelta ensimmäisen merkittävän tilaustyön, Tampereen Suomalaisen Tyttökoulun (myöh. Tyttölyseo) uudisrakennuksen suunnittelun. Suunnittelutyön aikana hän sai Konkordialiitolta 1000 markan suuruisen apurahan, joka mahdollisti matkan Skotlantiin, Englantiin ja Manner-Eurooppaan. Matkalla Lönn tutustui lähinnä tiilen ja graniitin käyttöön arkkitehtuurissa. Erityisesti Skotlannin Aberdeenin graniittirakentaminen kiinnosti Lönniä. Aikakautta pidetään yleisesti suomalaisen graniitin kulta-aikana, joskin arkkitehtikunta oli hyvin tietoinen siitä tosiasiaista, että tyyli vaikutteet luonnonkiven käytölle arkkitehtuurissa oli haettu pääosin ulkomailta.

Materiaalien käytön lisäksi Wivi Lönn halusi perehtyä koulurakentamiseen ja hän oli saanut paikallisen kouluhallinnon luvan vierailta kaikissa Aberdeenin alueen kouluissa. Hän ihaili ennen kaikkea niiden kodikkuutta ja siisteyttä. Brittiläisen kouluarkkitehtuurin perusajatuksena oli luokkahuoneiden sijoittaminen avarien aulojen ympärille, millä voitiin välttää ahtaiden ja pimeiden käytävtilojen syntyminen. Oppilaiden päällysvaatteet sijoitettiin usein niille varattuihin tiloihin rakennusten pohjakerroksissa. Tällainen uusi koulurakentamisen malli kiehtoi Lönniä niin paljon, että hän noudatti Aberdeenissa saamiaan pohjakaavan oppeja Suomalaisen Tyttökoulun suunnittelussa (Suominen-Kokkonen 1992, s.98). Lönn hyödynsi myös ansiokkaasti toimintojen sijoittelussa koulun tontilla olevia maanpinnan tasoeroja. Koulun pihan tasolla sijaitsevaan kellarikerrokseen hän suunnitteli erillisen tilan koululaisten päällysvaatteita varten. Avaraan portaikkoon liittyi jokaisessa kolmessa kerroksessa eräänlainen halli, jossa koululaiset saattoivat oleskella sadepäivinä välitunneilla. Rakennuksen ulkoarkkitehtuuri on koristelultaan niukkaa, eikä Lönn päässyt vielä tässä työssään soveltamaan ihailemaansa luonnonkiven käyttöä.

Suomalaista Tyttökoulua pidetään Wivi Lönnin parhaimpiin kuuluvana työnä, joka avasi uudenlaisia lähestymistapoja koulurakentamiseen maassamme. Työskennellessään Tampereella Lönn piirsi useita koulurakennuksia myös muualle Suomeen, mm. Mikkelin yhteiskoulun ja Turun ruotsalaisen yhteiskoulun. Hänen töidensä joukossa koulut muodostavat merkittävimmän kokonaisuuden, ja häntä arvostetaankin eniten juuri koulurakennusten taitavana ja taloudellisena arkkitehtina. Hyvin

onnistuneet koulusuunnitelmat ja monet kilpailuvoitot toivat hänelle 1900-luvun alkukymmeninä muidenkin instituutorakennusten tilauksia.

Wivi Lönn suunnitteli myös mm. talouskoulu- ja kansanopistorakennuksia. Vuonna 1906 hän suunnitteli Ebeneser-lastentarhaopiston Helsingin Kallioon. Kyseisen työn kautta hän sai myöhemmin toimeksiantoja Nuorten Naisten Kristilliseltä Opistolta (NNKY). Lönn suunnitteli mm. NNKY:n liiton suuren keskustalon Helsinkiin 1920-luvulla ja lisäksi pienempiä kohteita muille paikallisyhdistyksille. Edellä mainittu liiton päärakennus eli keskustalo (nyk. Hotelli Helka) rakennettiin kauppaneuvos Hanna Parviaisen merkittävän rahalahjoituksen turvin. Lahjoituksen ehtona oli, että kauppaneuvos Parviainen ja arkkitehti Lönn saivat asuttavakseen huoneiston rakennuksesta. Parviaisen varhaisen kuoleman jälkeen 1938 Lönn asui huoneistossa yksin 28 vuotta, omaan kuolemaansa saakka.

Kirkollisten rakennusten joukossa tunnetuin Lönnin suunnitelma on Pispalan rukoushuone Tampereella vuodelta 1908. Rakennus muutettiin myöhemmin kirkoksi. Tärkein pankki- ja liikerakennusten alueelta saatu toimeksianto oli Oulun säästöpankin rakennuksen suunnitelma vuodelta 1911.

Wivi Lönn oli myös taitava rakennesuunnittelija, joka laski itse kattotuolien, palkkien ja kupolien rakenteet. Esimerkiksi Tampereen paloaseman betonirakenteissa hän hyödynsi tontin kaarevaa muotoa ja suuri kalustohuone voitiin jättää ilman tilansisäisiä tukirakenteita. Tämä ratkaisu palveli erinomaisesti paloaseman toimintaa. Oli hyvin merkillepantavaa, että esimerkiksi myöhemmin yhteistyössä Armas Lindgrenin kanssa juuri Wivi Lönn suunnitteli rakenneratkaisut eikä ornamentteja.

Vuodet 1911-18 Lönn asui Jyväskylän Seminaarinmäellä sairaalle äidilleen ja itselleen suunnittelemassaan rakennuksessa, veljelleen Villelle piirtämänsä talon vieressä. Jyväskylään muuton yhtenä tärkeänä syynä voidaan pitää kiireen ja työpaineiden aiheuttamaa taakkaa Tampereella. Lönn pakeni omien sanojensa mukaan ”puhelinta ja kaikkia semmoisia”. Hänen työmääränsä oli kasvanut niin valtavaksi, että varsinaista suunnittelutyötä hän pystyi tekemään lähes ainoastaan viikonloppuisin ja öisin. Jyväskylässä hän avasi toimistonsa suunnittelemaansa taloon Hämeenkatu 4:ään. Vähitellen Wivi Lönn sai suunnitella Seminaarinmäelle lähes kokonaisen kaupunginosan, joka sisälsi useita huviloita. Maailmansodan ja Suomen poliittisesti epävakaa tilanteen takia 1910-luvulla rakentaminen hiljeni voimakkaasti. Tuon ajan Lönn työllisti itsensä pääasiassa pienimuotoisten omakotitalojen ja muutamien isompien

huviloiden suunnittelulla. Hänen kädenjälkensä näkyy etenkin Äyläksi kutsutulla alueella, josta tuli jyväskyläläisen kulttuurieliitin asuinalue.

Jyväskylässä Lönn ystävystyi kauppaneuvos Johan Parviaisen perheeseen ja ennen kaikkea perheen tyttäreeseen Hannaan, josta tuli Lönnin hyvä ystävä ja tärkeä kumppani heidän yhteisillä Euroopan-matkoillaan. Parviaisten kodista, Sulkulan kartanosta, tuli monen vuoden ajaksi Wivi Lönnin toinen koti. Johan Parviaisen Tehtaat Oy oli Lönnille merkittävä työnantaja, ja Lönn sai suunniteltavakseen lähes kaikki yhtiön uudisrakennukset Säynätsalon saarelle pääasiassa 1920-luvulla. Hän suunnitteli Säynätsaloon mm. konttoritalon, lastentarhan, vanhainkodin, sairaalan, työväen ja insinöörien asuintalot sekä omakotialueen asemakaavan. Hanna Parviaisen kautta Lönn solmi suhteita muihinkin teollisuussukuihin, ja hän teki suunnitelmia mm. Serlachiuksen ja Schaumannin paperitehtaille 1910-luvulla. Suurin teollisuusrakentamiseen liittyvä toimeksianto oli Tampereen verkatehtaan uuden suuren varastorakennuksen suunnitelma ja vanhan konttorirakennuksen sekä muutamien muiden alueella olevien rakennusten muutospirustukset.

Ulkomaisista työtehtävistä merkittävin oli Tallinnan Estonia-teatterin suunnittelu, joka pohjautui Armas Lindgrenin kanssa laadittuun voitokkaaseen kilpailuehdotukseen. Muita Suomen ulkopuolelta saatuja toimeksiantoja olivat Tarton ylioppilastalon suunnitelma vuonna 1909, samana vuonna suunniteltu, mutta toteuttamattomaksi jäänyt virolainen tyttökoulu, sekä seuraavana vuonna tehty huvilasuunnitelma Biarritziin.

Wivi Lönnin päätuotanto sijoittuu 1900-luvun alkukymmenille, jolloin vallitsevaksi tyyliksi kohosi jugend. Suomalaisessa arkkitehtuurissa tämä tyyli yhdistetään kansallisromanttiseen suuntaukseen. Jugendissa (tai *art nouveau*'ssa) arkkitehtuurin voidaan katsoa irrottautuneen ensi kerran siihen asti vallinneesta klassisiin mittasuhteisiin pohjautuvasta rationaalisesta ja normeihin sidotusta suunnittelukäytännöstä kohti intuitioon perustuvaa, subjektiivista lähestymistapaa. Tyyliltään Lönnin rakennukset edustavat aikakautensa suomalaisen arkkitehtuurin henkeä, ja hän teki uransa aikana yhteistyötä useiden merkittävimpien suomalais-arkkitehtien kanssa (Pohjanpalo 1977, s.99). Armas Lindgrenin kanssa tekemissään suurissa yhteisissä projekteissa Lönn irrottautui koristeellisista ja romanttisista tyylipiirteistä ja siirtyi uuteen, selkeämpään muotokieleen, jossa esimerkiksi tiilimuuraus jätettiin julkisivuissa esiin.

Lönnin aktiivinen kausi kesti vain runsaat 15 vuotta. Hän keskittyi 1920-luvulla muutamien suurten tilaustöiden ohessa matkustelemaan ystävänsä Hanna Parviaisen kanssa joka vuosi ympäri Eurooppaa ja joutui kieltäytymään useista suunnittelutarjouksista matkojensa takia. Lönn

vetäytyi arkkitehdin tehtävistä lähes kokonaan 1930-luvun alussa, jolloin funktionalismin vaikutteet alkoivat näkyä myös suomalaisessa arkkitehtuurissa. Viimeisimpinä töinään hän suunnitteli Tähtelän observatoriorakennukset Sodankylään vuonna 1945. Lönn on todennut, että aika tyyliuuntineen ja varsinkin uusine rakennusmateriaaleineen ajoi hänenkin ylitseen ja silloin hän katsoi viisaimmaksi lopettaa (Laine 1992, s.46). Hän seurasi aktiivisesti rakentamista ja arkkitehtuurin kehitystä työuransa päätyttyäkin.

4. ARKKITEHTUURIKILPAILUT

Suomessa arkkitehtien ammattikunta alkoi 1800-luvun lopulla muokata toimintastrategioitaan, joilla se kykeni ylläpitämään omaa asemaansa muiden koulutettujen taiteen ammattilaisten rinnalla. Eräs merkittävimmistä uusista toimintamuodoista oli yleisten arkkitehtuurikilpailujen organisointi. Arkkitehtuurikilpailut mahdollistivat monipuolisesti suunnittelijoiden ammattitaidon esiintuomisen sekä nuorten tekijöiden nousun laajaan tietoisuuteen ja ammattikunnan suosioon kilpailumenestysten avulla.

Tampereen Suomalaisen Tyttökoulun ansiokkaan toteuttamisen jälkeen Wivi Lönn osallistui Tampereen kaupungin järjestämään Aleksanterin kansakoulun suunnittelukilpailuun, jonka hän voitti nimimerkillään ”Koe”. Tulosten paljastuttua kanssakilpailijat väittivät arvostelulautakuntaa pätemättömäksi ja asiasta käytiin lehdissä julkista väittelyä. Lönnin suunnitelma kuitenkin toteutettiin. Koulu valmistui vuonna 1906 ja asiantuntijat pitivät sitä parhaiten onnistuneena koulurakennuksena maassamme. Myöhemmin rakennusta on korjattu ja muutettu kunnioittamatta sen alkuperäistä tyyliä.

Wivi Lönnin ehdotus täytti arkkitehtuurin alueella huomattavimman julkisuuskriteerin eli kilpailuvoiton. Voittonsa ansiosta Lönniä alettiin arvostaa ammattikunnan täysivaltaisena jäsenenä, mitä voidaan pitää eräänlaisena avainhetkenä hänen henkilökohtaisen ammattiuransa ja koko naisarkkitehtikunnan kannalta. Lönn sai kaikkiaan kuusi ensipalkintoa arkkitehtikilpailuissa. Sen lisäksi hän saavutti kilpailuvoittoja yhteistyössä arkkitehti Armas Lindgrenin kanssa.

Vuonna 1904 järjestetyssä Tampereen talouskoulun suunnittelukilpailussa Wivi Lönn sai ensimmäisen palkinnon. Tämä ei aiheuttanut samankaltaista polemiikkaa kuin Aleksanterin kansakoulun kilpailuvoitto, koska kyseessä oli vain ”soppakoulu” (Pohjanpalo 1977, s.102). Lönnin suunnitelma toteutettiin. Rakennus edustaa tyyllillisesti lähinnä jugendia, ja

sisätilojen koristeaiheet, kuten kalat ja vihannekset, muistuttavat rakennukselle suunnitellusta käyttötarkoituksesta.

Tampereen kauppaoppilaitoksen kutsukilpailun voitto vuonna 1911 ja sen myötä seuraavana vuonna toteutunut rakennus kuuluu Lönnin Tampereelle suunnitteleminen koulurakennusten sarjaan. Hän toteutti sisätiloissa jälleen Euroopan matkoilta, lähinnä Englannista ja Skotlannista omaksuttua ratkaisua, jossa luokkahuoneet on sijoitettu väljien aulatilojen ympärille. Lönn nimesi auloille käyttötarkoituksia, kuten ”virkistyshuone” ja ”aamurukoushuone”. Kauppaoppilaitoksen klassismiin viittaavien julkisivujen päätyjä koristavat kaariaiheet. Rakennusta on myöhemmin korotettu, ja se on menettänyt rakennustaiteellista arvoaan muutostöiden yhteydessä.

Edellä mainittujen Tampereen kilpailutöiden lisäksi Lönn voitti Mikkelin yhteiskoulun suunnittelukilpailun vuonna 1910. Useiden koulukilpailuvoittojen ja rakennusten toteutusten myötä Wivi Lönn profiloitui oppilaitossuunnittelun asiantuntijaksi. Hänelle tarjottiinkin rakennusten ylläpidon kouluasiantuntijan virkaa, mutta hän kieltäytyi tarjouksesta tahtoen jatkaa yksityisenä ammatinharjoittajana.

Skandaalin aiheutti Tampereen vapaapalokunnan rakennuksesta järjestetty kilpailu, jonka Lönn voitti vuonna 1907. Ilmeisesti arvioitiin, ettei naisen ole soveliaista suunnitella kyseisenlaista ”miestentaloa”, ja Lönn ei voitostaan huolimatta saanut rakennusta toteutettavakseen. Suunnitelma tilattiin tunnetulta tamperelaiselta rakennusmestarilta.

Wivi Lönnin merkittävimpänä pidetty työ on Tampereen kaupungin pääpaloaseman suunnittelu, joka oli vuonna 1905 järjestetyn arkkitehtuurikilpailun voiton tulos. Tampereella oli tuolloin kova kilpailu suunnittelutöistä, joten esimerkiksi Lönnin opiskeluaikainen toveri Birger Federley oli jättänyt kilpailuun kolme vaihtoehtoista suunnitelmaa tahtoen varmistaa suunnittelutyön saannin. Voittanut työ ja erityisesti sen julkisivut, kuten myös kilpailutuomaristo, johon kuului mm. arkkitehti Bertel Jung, saivat kritiikkiä kanssakilpailijoilta. Tampereen kaupunki vaati graniitin käyttöä rakennuksen julkisivuissa, ja Lönnillä oli etuna hänen perehtyneisyytensä luonnonkiviarkkitehtuuriin. Skotlannista saatujen esikuvien lisäksi Lönn pystyi ammentamaan vaikutteita myös Tampereelle rakenteilla olleesta, Lars Sonckin suunnittelema Johanneksen kirkosta (nykyisin Tuomiokirkko). Kansallisromantiikkaa henkivän paloaseman tiiliseinien ulkopinta verhoiltiin osittain ohuilla graniittilevyillä, joilla Lönn halusi luoda kuvan kokonaan kivisestä rakenteesta. Aseman hallitilat suunniteltiin alun perin hevosliikenteelle, mutta halli on myöhemmin osoittanut toimivuutensa myös paloautoille. Rakennuksen sommitelmallisena dominanttina on torni, joka

toimi paloletkujen kuivaustilana. Rakennukseen myöhemmin tehty lisäkerros on onnistuttu varsin hyvin sovittamaan alkuperäisiin suunnitelmiin.

Arkkitehti Armas Lindgren hakeutui yhteistyöhön Wivi Lönnin kanssa muutamissa suurissa kilpailutöissään sen jälkeen kun toimisto Herman Geselliuksen ja Eliel Saarisen kanssa lakkasi toimimasta. Lönn ja Lindgren suunnittelivat yhdessä voitokkaat ehdotukset kahteen varsin huomattavaan rakennukseen. Ensimmäinen oli Helsingin ylioppilaskunnan osakuntatalon kilpailu vuonna 1907 ja toinen vuonna 1908 järjestetty kilpailu Tallinnan Estonia-teatterista.

Estonia-teatterin suunnittelukilpailun voitto oli merkittävin saavutus yhteistyössä Armas Lindgrenin kanssa. Teatterin silloinen johtaja Hilma Rantanen-Pylkkänen oli iloinen saadessaan rakennukselle suomalaiset suunnittelijat. Rakennus valmistui vuonna 1917, ja se on ollut tärkeässä roolissa Viron itsenäisyyskehityksessä.

5. ULKOMAANMATKAT

Suomalaisten arkkitehtien ammattitaidon opiskelemisen ja kehittämisen tärkeäksi osa-alueeksi muodostuivat Suomen ulkopuolelle, lähinnä Keski-Eurooppaan suuntautuneet matkat 1900-luvun vaihteessa. Taiteilijat olivat jo pitkään tehneet vähintään osan opinnoistaan ulkomailla, ensin Saksassa ja 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä yhä enemmän myös Ranskassa ja ennen kaikkea Pariisissa. Arkkitehtikunta seurasi tätä suuntausta tutustuen Euroopassa käytettyihin materiaalikokeiluihin, uusiin rakenneratkaisuihin ja rakennustyypeihin. Tuoreita innovaatioita esiteltiin myös näyttelyissä, ennen kaikkea maailmannäyttelyissä, joilla oli suuri merkitys keksintöjen, teknisen ja taloudellisen osaamisen leviämässä ympäri teknistyvää maailmaa (Tuomi 1999, s.101). Myös suomalaista arkkitehtuurin ja rakentamisen osaamista tuotiin esille maailmannäyttelyissä. Esimerkiksi Pariisin maailmannäyttelyn paviljongin suunnittelu vuonna 1900 toi kansainväliseen tietoisuuteen arkkitehtikolmikon Herman Gesellius, Armas Lindgren ja Eliel Saarinen.

Wivi Lönn teki uransa aikana ainakin 34 ulkomaanmatkaa eri puolille Eurooppaa vuosien 1897 ja 1938 välisenä aikana. Hän ei matkustanut koskaan Euroopan ulkopuolelle, mutta matkakohteet sijaitsivat hyvin laajalla alueella Moskovasta läntiseen Edinburgiin saakka. Lönn piti matkoistaan päiväkirjaa, jossa hän kuvaili kohteiden lisäksi tapahtumia ja tapaamiaan henkilöitä. Hän matkusti lähes vuosittain yhdistäen

matkoihinsa loman ja työn. Ennen ensimmäistä maailmansotaa hän oli tehnyt jo 14 matkaa Keski- ja Etelä-Eurooppaan, mutta sodan takia matkojen sarjaan tuli usean vuoden mittainen katkos. Hän kävi näyttelyissä ja tutustui moniin rakennuskohteisiin, jotka antoivat virikkeitä meneillä olevien projektien suunnitteluun. Matkojen tyypillinen pituus oli kahdesta kolmeen kuukautta, ja saman vuoden aikana pitkiä matkoja saattoi olla kaksikin. Lönn vieraili usein myös opiskeluaikaisen ystävättärensä Stina Östmanin luona Sveitsissä. Vuodesta 1910 lähtien, ehkä aikaisemminkin, matkoihin liittyi myös terveydellisiä syitä. Lönnillä oli tapana työskennellä paljon seisoma-asennossa, mikä alkoi rasittaa hänen jalkojaan. Matkojen kohteina olivat usein Keski-Euroopan kylpyläkaupungit ja erityisesti Saksan Wiesbaden, jonne hän meni hoidattamaan kipeytyneitä polviaan (Suominen-Kokkonen 1992, s.99).

Wivi Lönnin ensimmäinen matka suuntautui Tukholmaan, jonne hän matkusti katsomaan skandinaavista taide- ja teollisuusnäyttelyä elokuussa 1897. Djurgårdenissa sijainnutta näyttelyaluetta hallitsi siihen asti suurimpana koskaan rakennettuna puurakennuksena pidetty teollisuushalli, jonka olivat suunnitelleet Ferdinand Boberg ja Fredrik Lilljekvist. Tukholman näyttely edusti niitä vuosisadan vaihteen suuria näyttelyitä, joissa käytiin oman ammattitaidon kehittämistä ja uusien innovaatioiden ja virikkeiden edistämistä varten.

Gustaf Nyström toteaa antamassaan työtodistuksessa Wivi Lönnin hyvät edellytykset arkkitehdin uralle sekä suosittelee hänelle myönnettäväksi matka-apurahaa, jota hän anoi saatuaan Tampereen Suomalaisen Tyttökoulun rakennuksen suunnittelutehtävän. Konkordialiitto myönsikin 1898 stipendin opintomatalle, jonka aikana Lönn pääsisi tutustumaan luonnonkiven ja tiilen rakentamistapoihin eri puolilla Eurooppaa. Saman matkan yhteydessä hän tutustui Skotlannin, erityisesti Aberdeenin alueen, sekä Englannin koulurakentamiseen ja käytettyihin tilaratkaisuihin. Lönniä ennen Aberdeenissa olivat käyneet suomalaisesta arkkitehtikunnasta ainoastaan Hugo Lindberg ja Gustaf Nyströmin veli Alexander Nyström, joka todennäköisesti on ollut vaikuttamassa veljensä toimistossa työskennelleen Lönnin päätökseen suunnata matkansa juuri Skotlantiin (Suominen-Kokkonen 1999, s.102).

Wivi Lönn matkusti Skotlannin jälkeen kahdeksi viikoksi Lontooseen, josta matka jatkui Pariisiin. Siellä Lönn tapasi Armas Lindgrenin, jonka kanssa hän tutustui kaupunkiin. He jatkoivat matkaa yhdessä Saksan Kölniin, josta Lindgren palasi Suomeen. Lönnin matka kesti lokakuun alkuun saakka. Lönn työsti Tampereen tyttökoulun suunnitelmia siten, että ensimmäiset piirustukset valmistuivat jo marraskuun alussa.

Kesällä 1900 Lönn matkusti jälleen Keski-Eurooppaan. Tuolloin Suomi esittäytyi Pariisin maailmannäyttelyssä paljon kansainvälistä huomiota ja julkisuutta saaneella paviljongillaan, jonka oli suunnitellut arkkitehtikolmikko Gesellius-Lindgren-Saarinen. Wivi Lönnin muistiinpanoista ei kuitenkaan löydy merkintöjä Suomen paviljongista, vaikka hän avusti usein kollegojaan kiireisinä aikoina ja todennäköisesti oli hyvin perillä paviljongin suunnittelutyöstä.

Wivi Lönn teki ensimmäisen Alppien eteläpuolelle, Italiaan saakka ulottuneen matkansa maaliskokuussa 1906. Lönn kiersi Italian kaupunkeja ahkerasti ja hänen merkinnöistään löytyy mm. maininta silloin toiminnassa olleesta Vesuvius-tulivuoresta. Hän kävi myös useissa saksalaisissa kaupungeissa. Lönnin ammatillisen mielenkiinnon kohteina olivat lähinnä fröbeliläistä pedagogiikkaa toteuttaneet lastentarhat, sillä hän oli saanut suunnittelutehtävän Helsingin Ebeneserkodin uutta toimitaloa varten helmikuussa 1906. Ensimmäiset luonnokset Lönn sai valmiiksi saman vuoden kesällä.

Lönnin seuraavien vuosien matkat suuntautuivat pääasiallisesti Saksaan ja Ranskaan. Vuonna 1909 hän matkusti Tukholmaan, josta jatkoi Saksan kautta Wieniin ja palasi Tanskan kautta Suomeen. Wienissä Lönn vietti pitkäkhön ajan ja kävi ystävättärensä Aina Lindellin kanssa säännöllisesti Gottfried Semperin ja Karl von Hasenauerin suunnittelemassa Burgtheaterissa. Teatterirakennuksessa oli toteutettu Richard Wagnerin tuomia innovaatioita näyttämön ja katsomon suunnittelussa (Suominen-Kokkonen 1999, s.104). Teatterisuunnittelu kiinnosti Lönniä, joka samana vuonna osallistui Tallinnan Estonia-teatterin suunnittelukilpailun Armas Lindgrenin kanssa.

Kyseisellä matkalla Lönn osoitti myös jatkuvaa mielenkiintoa eri puolilla järjestettyjä näyttelyitä kohtaan. Tukholman teollisuusnäyttelyssä Ferdinand Bobergin suunnittelemat vaaleat rakennukset antoivat näyttelylle nimen ”Den vita staden”. Paluumatkallaan Wienistä Lönn vieraili Århusissa näyttelyssä, jonka yleisilmeen oli suunnitellut arkkitehti Anton Rosen.

Estonia-teatterikilpailun voitto innosti Lönniä matkustamaan Armas Lindgrenin kanssa Pietarin kautta Wieniin ja Müncheniin vuoden 1910 helmikuussa. He tutustuivat teattereihin ja erityisesti uudensuomalaisiin näyttämölaitteisiin. Estonia-teatterissa toteutettiin wagnerilaisia periaatteita noudatteleva, upotettava orkesterimonttu ja yhtenäinen katsomo betonisine parvirakenteineen.

Ensimmäinen maailmansota katkaisi mahdollisuuden matkustaa Keski-Eurooppaan, ja seuraavan ulkomaanmatkansa Lönn teki jälleen Armas Lindgrenin kanssa vuonna 1920, jolloin he osallistuivat Lontoossa

järjestettyyn rakennuskongressiin. Sen jälkeiset ulkomaanmatkat ovat enemmän yksityisluontoisia kuin ammatillisia. Vuodesta 1921 lähtien Lönn matkusti lähinnä kauppaneuvos Hanna Parviaisen kanssa. Näiden kahden ystävättären toiminta heijastaa 1900-luvun alun uutta, itsenäistä naiskuvaa. He olivat hyvin koulutettuja ja toimivat johtavassa asemassa naisille epätavallisilla ammattialueilla, Lönn arkkitehtina ja Parviainen perimänsä tehdasyhteisön johtajana. He olivat lisäksi naimattomia ja pystyivät lähtemään vapaasti Eurooppaan pitkiksikin ajoiksi. Wivi Lönn kertoi saaneensa 1920-luvulla suuriakin suunnittelutehtäviä, mutta hän tahtoi ennemmin olla ystävättärensä tukena. Pitkäkestoiset matkat haittasivat osaltaan suunnittelua, ja 1930-luvun alussa Lönn irrottautui arkkitehdin työstä lähes kokonaan.

Wivi Lönn kuoli vuonna 1966, ja hän oli tuolloin ennättänyt saada ainakin osittaisen elämäntyönsä tunnustuksen. Tutkijat alkoivat kiinnostua hänestä kuitenkin vasta 1980-luvulla. Tuolloin huomattiin Lönnin merkitys myös naisarkkitehtien nousun mahdollistajana Suomessa paljon muita Euroopan maita aikaisemmin.

KIRJALLISUUS

- Airila, Martti.** *Jyväskylän tieteellinen kirjasto: katsaus sen syntyyn ja kehitykseen.* Gummerus, Jyväskylä 1927
- Arkkitehteja 1982.** *Arkkitehteja.* Architectan 40-vuotisnäyttely. Helsingin kaupungin taidemuseo 24.9.-14.11.1982, Helsinki 1982
- Haapio, Ilmi.** "Wivi Lönn 20.5.1872-27.12.1966", julkaisussa *Suomalaisia vaikuttajanaisia.* WSOY, Porvoo 1978
- Janhila, Jaana; Jäppinen, Jussi.** *Kuokkalan kartanon albumi.* Kopijyvä, Jyväskylä 1999
- Jäppinen, Jussi.** *Talo etelärinteellä.* Jyväskylä 1996
- Karivalo, Toini.** *Hanna Parviaisen jäljillä.* Keski-Suomen museo, Jyväskylä 1996
- Kiiski, Hannu.** *Jyväskylän Älylä.* Keski-Suomi 15. Museoyhdistyksen julkaisuja 15, Saarijärvi 1977
- Kinnunen, Tiina.** "Pikkukaupungin kosmopoliitit", julkaisussa *Naisten kaupunki.* Atena, Jyväskylä 2002
- Kivinen, Paula.** *Tampereen jugend: arkkitehtuuri - taideteollisuus.* Otava, Helsinki 1982
- Korvenmaa, Pekka.** *Innovation versus tradition. The Architect Lars Sonck Works and Projects 1900-1910.* Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 96, Tammisaari 1991
- Künnapu, Liivi et al., toim.** *Estonia Teater.* Edita, Helsinki 1997
- Laine, Sirpa.** *Wivi Lönn ja hänen asuintalonsa Jyväskylässä.* Kopijyvä, Jyväskylä 1992
- Lyytikäinen, Pirjo et al., toim.** *Katsomuksen ihanuus: kirjoituksia vuosisadanvaihteen taiteista.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1996
- Suominen-Kokkonen, Renja.** "Arkkitehti ja kauppaneuvos Säynätsalon tehdasyhdyskuntaa rakentamassa", julkaisussa *Taidehistoriallisia tutkimuksia n:o 14,* toim. Jukka Ervamaa et al., Taidehistorian seura, Helsinki 1993
- Suominen-Kokkonen, Renja.** "Aamukahvi Pariisissa, aamiainen Amsterdamissa: Eurooppa ja matkustavat naisarkkitehdit Wivi Lönn ja Aino Marsio-Aalto", julkaisussa *Matkalla! :suomalaiset arkkitehdit opintiellä,* Suomen rakennustaiteen museo, toim. Timo Tuomi et al., Helsinki 1999
- Suominen-Kokkonen, Renja.** *The fringe of a profession: Women as architects in Finland from the 1890s to the 1950s.* Väitöskirja Helsingin yliopistolla. Finnish antiquarian society, Jyväskylä 1992
- Suominen-Kokkonen, Renja.** "Wivi Lönn (1872-1966) architect" julkaisussa *100 faces from Finland: a biographical kaleidoscope.* Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2000
- Tommila, Päiviö.** *Jyväskylän kaupungin historia I 1837-1965 .* Jyväskylä 1972
- Wäre, Ritva.** "Arkkitehtuuri vuosisadan vaihteessa" julkaisussa *Ars Suomen taide 4.* Keuruu 1989
- Wäre, Ritva.** *Rakennettu suomalaisuus. Naturalismi viime vuosisadan vaihteen arkkitehtuurissa ja sitä koskevissa kirjoituksissa.* Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 95. Helsinki 1991

Lehtiartikkelit ja kausijulkaisut:

"Arkkitehti Wiivi Lönnin luona", *Naisten ääni* 8/1913

Haapio, Ilmi. "Wivi polki alansa huipulle", *Suomen Kuvalehti* 14/1975

Halme, Kyllikki. "Professori Wivi Lönn – ammattikunnan vanhin", *Kaunis koti* 3/1963

Ilvetsalo, Paula. "Valoa talven sylissä: Wivi Lönnin puutarhakaupunki säilyy", *Kodin Kuvalehti* 1992

Karjalainen, Merja. "Talo muutti asukkaidensa elämän", *Kotiliesi* 12/1998

Kivinen, Paula. "Wivi Lönn oli Tampereen tyttöjä", *Tammerkoski* 4-5/1992

Koivisto, Pia. "Rakastettu jugend", *Opettaja* 17/2001

"Lontoon hevosbussit ja Karlssonin vossikka-auto. Arkkitehtiemme ikäpresidentti työnsä ja muistojensa kukkatarhassa", *Uusi Suomi* 11.3.1963

Lönn, Wivi. "Wivi Lönn muistelee ja kertoo. Nainen arkkitehdiksi vuonna 1896", *Yhteishyvä* 1/1962

Lönn, Wivi. "Naisarkkitehdit kahdelta vuosisadalta. Ammattikunnan grand old lady professori Wivi Lönn ja nuoren naisarkkitehdin Raili Kokkolan muisteluja", *Anna* 37/1964

Rudberg, Eva. "Kvinnor blir arkitekter", *Arkitektur* 2/1983

Salminen, Jaakko. "Kansanlastentarhasta lapsuuden tutkimuksen keskuksiksi", *Lastentarha* 62/1999

Tarkkila, Mara. "Muinaistaidekeskus Kivikäs avautuu Kuokkalan kartanossa: Wivi Lönnin jugendkartano elää uutta kukoistuskauttaan", *Keskisuomalainen* 28.1.1999

Tuunanen, Anna-Maija. "Arkkitehti Wivi Lönnin syntymästä on kulunut 125 vuotta", *Tammerkoski* 4/1997, Tampere 1997

Tyrkkö, Marjatta. "Naisarkkitehti Tampereen rakentajana", *Tammerkoski* 4/1954

Julkaisemattomat lähteet:

Kanervo, Eija. "En pidä siitä, että minua määrällään": arkkitehti Wivi Lönnin koulutus ja toiminta esimerkkinä naisten opiskelu- ja uramahdollisuuksista 1900-luvun alun Suomessa." Pro Gradu –työ, Turun yliopisto, kulttuurihistoria, Turku 1991

Laine, Sirpa. "Wivi Lönnin osuus Jyväskylän seminaarinmäen ja ns. Älylän talojen suunnittelussa." Pro gradu –työ, Jyväskylän yliopisto, taidehistorian laitos 1995

Lönn, Wivi. Valokuva-albumi Wivi Lönnin matkoista vuosilta 1897-1938. Oulun yliopiston kirjasto

Oksanen, Kirsti. "Wivi Lönn Jyväskylässä." Arkkitehtuurin historian P1 harjoitustyö, Tampereen teknillisen korkeakoulun arkkitehtuurin osasto, Tampere 1976